

ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО ТА ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА

УДК 34(477): 678.55

DOI: 10.31359/2311-4894-2019-25-1-71

САВЧУК О. О.,

кандидат юридичних наук, асистент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

БОЙКО О. О.,

студентка Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ТА УТИЛІЗАЦІЇ ПЛАСТИКОВИХ ВІДХОДІВ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано питання поводження з твердими побутовими відходами. Досліджена проблематика обмеження використання такого виду ТПВ як пластикові відходи, з метою збереження належного стану навколишнього природного середовища. Особливу увагу приділено необхідності законодавчого врегулювання порядку переробки твердих побутових продуктів та створенню належної інфраструктури для утилізації ТПВ.

Ключові слова: навколишнє природне середовище, тверді побутові відходи, утилізація та переробка відходів, полімерні відходи, одноразові пластикові предмети.

Постановка проблеми. Важливе місце серед актуальних екологічних проблем сучасного суспільства займає знешкодження та утилізація відходів, кількість яких постійно збільшується під впливом великої кількості факторів. Протягом багатьох років кількість відходів неухильно зростає. На даний час в Україні для розв'язання вказаної проблеми переважно використовують технологію захоронення відходів на полігонах, куди потрапляють і тверді побутові відходи. Площа сміттєзвалищ та полігонів займають в Україні більше 160 тисяч гектарів, і всі вони щент заповнені – загальна маса накопичених відходів перевищує 36 мільярдів тон. З кожним роком цей показник стає все гіршим. Основним недоліком використання полігонів є їх значний негативний вплив на навколишнє середовище – атмосферне повітря, ґрунти та підземні води. Більшість складів для сміття не відповідають вимогам щодо забезпечення екологічної безпеки. Тому дуже небезпечним є зберігання відходів, а особливо полімерних відходів, що утворюються у процесі життєдіяльності людини та в результаті промислової діяльності підприємств.

Ціль даної роботи – загальне дослідження проблем використання та утилізації окремих видів відходів. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити

взаємопов'язані **завдання**: 1) дослідити питання переробки відходів; 2) проаналізувати проблему утилізації твердих побутових відходів; 3) дослідити законодавство України у сфері обмеження використання пластикових предметів.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичною базою для проведення дослідження стали праці науковців в галузі економічних наук, екології та права. Вивченням питання переробки та утилізації відходів займалися: Гетьман А. П., Зуєв В. А., Федорова Ю. І., Чуприна М. О., Романів М. В., Ільченко В. М., Махитко В. С., Хоменко І. О., Бабаченко Л. В., Падій Я. В. та інші. Нормативною базою даного дослідження стали положення Законів України «Про відходи» та «Про охорону навколишнього природного середовища» та Законопроекти подані Кабінетом Міністрів України.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 1 Закону України «Про відходи» відходами є будь-які речовини, матеріали і предмети, що утворилися у процесі виробництва чи споживання, а також товари (продукція), що повністю або частково втратили свої споживчі властивості і не мають подальшого використання за місцем їх утворення чи виявлення і від яких їх власник позбувається, має намір або повинен позбутися шляхом утилізації чи вида-

лення. «Твердими відходами» визначені залишки речовин, матеріалів, предметів, виробів, товарів, продукції, що не можуть у подальшому використовуватися за призначенням [4, с. 5-6].

Сьогодні проблема споживання твердих побутових відходів (ТПВ) в Україні стоїть дуже гостро, адже із них майже 96% відправляється на полігони, де роками продовжує розкладатися у ґрунті. Як відомо, найкращим способом, з екологічної точки зору, вирішення проблеми відходів є їх сортування, а потім повторне використання (утилізація).

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яку було ратифіковано 16 вересня 2014 року, визначає принципи співробітництва, що має бути спрямоване на збереження, охорону, поліпшення та відновлення якості навколишнього середовища, охорону здоров'я, ощадливе та раціональне використання природних ресурсів і просування на міжнародному рівні заходів, спрямованих на вирішення регіональних і глобальних екологічних проблем, у тому числі в галузі поводження з відходами й управління ресурсами. Угода про асоціацію також передбачає графік поступового наближення українського законодавства в галузі поводження з відходами та управління ресурсами до законодавства й політики ЄС у цій же сфері, які є безпечними для навколишнього середовища [3, с. 7].

Істотні зміни у сфері поводження з ТПВ передбачалися проектом Закону України «Про обмеження виробництва, використання, ввезення і розповсюдження полімерних пакетів» від 16 жовтня 2015 року. Положення цього Закону запроваджували обмеження виробництва, використання, ввезення та розповсюдження на території України полімерних пакетів, з метою поліпшення охорони навколишнього природного середовища та стану благоустрою територій.

Законопроектом передбачалося повна заборона з 1 квітня 2016 року використання полімерних пакетів, строк повного фізичного, хімічного, термального або біологічного розщеплення яких перевищує п'ять років. До того ж, одночасно з проектом необхідно було вносити зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, якими встановлюється відповідальність за порушення обмежень виробництва, ввезення, платного або безкоштовного розповсюдження полімерних пакетів у вигляді накладання штрафу в розмірі від 100 до 800 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [8, с. 455].

Комітет відхилив законопроект, звертаючи увагу на те, що впровадження заборони на виробництво, використання, ввезення і розповсюдження полімерних пакетів тривалого розщеплення та упаковок тривалого розщеплення без надання альтернативи використання таких пакетів та упаковок може ускладнити реалізацію положень проекту Закону на практиці.

У листопаді 2017 року урядом було затверджено Стратегію з управління відходами до 2030 року, згідно з якою Україна з 1 січня 2018 року мала почати роздільне сортування відходів, але реалізація цього наразі – мінімальна. Це відбувається унаслідок відсутності налагодженої і розвиненої інфраструктури роздільного збирання, потужностей для переробки такого виду відходів. На сьогодні, в Україні є три сміттєспалювальних заводи в Києві, Харкові, Дніпрі, а також один сміттєпереробний завод в Рівному. З них працює лише завод «Енергія» в Києві, який виробляє альтернативну енергію для деяких житлових масивів [2, с. 135].

Отже, на сьогодні, законодавче регулювання поводження з твердими побутовими відходами базується тільки на положеннях Законів України, які в загальному описують можливість утилізації та переробки таких відходів. Також, переробка відходів на території України мінімальна, оскільки не реалізуються положення законів щодо сортування сміття та відсутня інфраструктура, що забезпечує їх утилізацію.

Одним із різновидів твердих побутових відходів є пластик, чисельне використання якого, на сьогодні, несе руйнівні наслідки для навколишнього природного середовища, земель, водних ресурсів та тваринного світу.

Від початку масового виробництва пластику у 50-х роках минулого століття було вироблено понад 8,3 млрд тон цього матеріалу в усьому світі, що згодом перетворилось у майже 6 млрд тон пластикових відходів, з яких лише близько 9% було перероблено.

Екологи всього світу б'ють на сполох щодо масштабного збитку довкіллю, що наноситься використаними пластиковими пакетами. Трильйони тон пакетів щороку опиняються на смітнику, заражаючи землю токсичними речовинами. Природним шляхом, вони розкладаються протягом 100-500 років. Спалювати таке сміття небезпечно. У процесі горіння в атмосферу викидається величезна кількість канцерогенів, які забруднюють повітря та руйнують озоновий шар. Вторинна переробка відходів розвинена слабо. За даними екологів, через неї проходить всього 1 відсоток пластику на планеті [3, с. 17].

Згідно з останніми оцінками Єврокомісії, пластик становить до 85% пляжного сміття, що є катастрофою для морської екосистеми, навколишнього середовища та життя людини. До того ж, американськими дослідниками виявлено мікрочастинки пластику в ґрунтових водах – одному з найбільших джерел питної води, концентрація яких доходила до 15 мікрочастинок на літр. Тому питання щодо обмеження використання пластикової продукції потребує розробки стратегій такої боротьби та законодавчого врегулювання [1, с. 78].

У 2016 році на розгляд до Верховної Ради було подано проект Закону України «Про упаковку та відходи упаковки». Зазначений законопроект був розроблений з метою забезпечення правових засад для створення в Україні системи роздільного збирання, комплексної переробки й утилізації упаковки, збільшення обсягів її використання як вторинної сировини, створення умов для добросовісної конкуренції між суб'єктами господарської діяльності в цій сфері, використання європейського досвіду забезпечення функціонування такої системи та узгодження українського законодавства з відповідними нормативно-правовими актами Європейського Союзу. Запропоновано впровадження концепції розширеної відповідальності виробника, згідно з якою виробники та імпортери товарів в упаковці повинні нести відповідальність не лише за якість та безпеку таких товарів, але й за утилізацію відходів упаковки.

Проект Закону отримав активну підтримку з боку експертів ринку як такий, що відповідає нормам європейського законодавства, але мав істотні зауваження. У висновку Головного науково-експертного управління, від 4 липня 2016 року, вказано на певні суперечності між окремими положеннями законопроекту, насамперед щодо повноважень органів державної влади у сфері поводження з упаковкою та відходами упаковки [7, с. 114].

Одним із перших законопроектів, яким передбачено скорочення обсягів реалізації пластикової продукції був проекту Закону України «Про зменшення кількості пластикових пакетів в цивільному обігу» від 28 січня 2019 року. Проектом передбачалося заборона реалізації в магазинах, павільйонах та інших об'єктах роздрібною торгівлі надлегких та легких пластикових пакетів, за винятком біорозкладних пластикових пакетів та надлегких пластикових пакетів, призначених для пакування свіжого м'яса, риби та продуктів з них, а також сипучих продуктів. Крім того, проект передбачає обов'язкове маркування пластикових пакетів. Але Головне управління, проаналізувавши проект, не підтримало його прийняття у запропонованому вигляді, оскільки містить внутрішні та зовнішні розбіжності. Зокрема, у проекті закону наявні суперечності між його положеннями та нормами інших законів, наприклад, Законів України «Про відходи» та «Про охорону навколишнього природного середовища» [4, с. 23; 5, с. 3].

Таким чином, проблема обмеження використання пластикових відходів не набула свого законодавчого закріплення, не зважаючи на те, що за останні роки розроблено велику кількість законопроектів. Це пов'язане в першу чергу з відсутністю чітко визначеного предмету регулювання таких відносин.

27 березня 2019 року Європарламент ухвалив новий закон, що забороняє з 2021 року вико-

ристання одноразових пластикових предметів, зокрема:

- тарілки;
- столові прибори (виделки, ножі, ложки та палички для їжі);
- соломинки;
- ватні палички з пластику;
- оксо-розкладні пластмасові та харчові контейнери та пінополістирольні стакани [9, с. 17].

Також країни-члени ЄС повинні будуть до 2029 року забезпечити 90 % рівень збору пластикових пляшок. До 2025 року не менше 25 % пластикових пляшок мають вироблятися з переробленого матеріалу, а до 2030 року – 30 % [6, с. 56].

«Пластикова війна» оголошена і поза Євросоюзом. Наприклад, у США введені штрафи для тих, хто використовує пластик замість паперових пакетів. В окремих штатах, зокрема штат Каліфорнія, Сенатом введено заборону використання одноразових пакетів. З 2019 року розпочнеться перша фаза повної заборони одноразового пластику у Тайвані, у десяти африканських країнах заборонені поліетиленові пакети. У сусідній Молдові з 1 січня 2019 року вступив в силу закон про заборону продавати і використовувати пакети товщиною 50 мікрон і більше. А в Кенії ввели кримінальну відповідальність за їх використання чи продаж: до чотирьох років в'язниці або штраф розміром у 40 тисяч доларів. Також, нещодавно Німеччина представила план поетапної відмови від пластикових виробів, який в найближчі роки дозволить країні скоротити обсяг виробленого пластику майже вдвічі. Загалом, 127 країн-членів ООН розробляють поправки в законодавство, пов'язані з обмеженням використання одноразового пластику.

Досліджуючи споживання пластику, фахівці ООН проаналізували законодавство 192 країн. Зараз із них 127 працюють над обмеженням споживання одноразового пластику на своїй території, щоб знизити залежність від нього.

До того ж, необхідно зазначити, що у деяких країнах запроваджуються спеціальні податки на виробництво пластикових пакетів, а 30 держав у світі зобов'язали рітейлерів продавати пластикові пакети тільки за певну вартість. У 27 державах повністю або частково заборонили в себе використання одноразового пластику, а 23 країни, в основному з Євросоюзу і островів Тихого океану, платять споживачам за повернення пластикових предметів, пляшок і соломінок. Наприклад, в Індонезії обмінюють пластикові пляшки на автобусні квитки і надалі пластик відправляється в центри переробки [1, с. 45].

Варто зазначити, що ще в липні 2016 року група неурядових організацій і приватних осіб з усього світу зустрілися на Філіппінах, щоб створити всео-

сяжну стратегію глобального руху, яке покладе край планетарному забрудненню. Результатом їх зустрічі стало створення кампанії під назвою Break Free Plastic. Понад 100 громадських організацій з усього світу об'єднали свої зусилля в боротьбі з глобальним пластиком забрудненням навколишнього середовища [3, с. 4].

Висновки. Утилізація і переробка відходів промисловості в Україні перебуває не на належному рівні. Критичний стан довкілля становить загрозу для громадського здоров'я та національної безпеки України, але екологічна політика залишається не пріоритетною і неефективною в структурі державного управління.

Однією з головних проблем залишається відсутність повномасштабної досконалої законодавчої бази, яка би сприяла організації переробки твердих побутових відходів. Для стимулювання вторинної переробки відходів і зменшення масштабів проблеми Україні необхідно хоча б на першому етапі запрова-

дити пільгове оподаткування підприємств, що переробляють вторинну сировину.

Для забезпечення переходу до екологічно збалансованого розвитку держави, де в усіх сферах розвитку належна увага приділяється питанням екологічної безпеки, необхідно просувати принцип інтегрованості екологічної політики. Саме цей принцип екологічної складової в різні сфери державного управління забезпечує належний рівень охорони довкілля та наближення України до європейських стандартів екологічної безпеки.

Велику увагу при розробці нормативної бази з питань утилізації твердих відходів та використання продуктів вторинного виробництва потрібно приділити механізму і засобам забезпечення їх реалізації.

Також, існує гостра необхідність у законодавчому врегулюванні та обмеженні використання пластикової продукції, встановленні певних санкцій за порушення порядку переробки та використання полімерних відходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Довга Т. М. Основні тенденції та закономірності утворення і переробки твердих побутових відходів в Україні. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2012. №10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1491>.
2. Ільченко В. М., Махитко В. С., Комплексна переробка та утилізація відходів як основа сталого економічного розвитку району. *Вісник ЖДТУ*. 2015. № 2 (72). С. 134–136.
3. Переробка пластикових відходів – надприбуткова ідея. URL: <http://homebiznes.in.ua/biznes-na-pererobtsi-plastykovykh-vidhodivnadprybutkova-ideya/>.
4. Про відходи: Закон України від 05.06.1998 № 2530-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. N 36-37, ст. 242.
5. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1268-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
6. Романів М. В. Проблеми утилізації сміття в Україні. III Міжнародна наукова інтернет-конференція «Інновації та традиції в сучасній науковій думці» Секція: Соціум. Наука. Культура, Екологія. 2012. URL: <http://intkonf.org/romaniv-mv-problema-utilizatsiyi-smittyu-v-ukrayini>.
7. Тверді побутові відходи в Україні: Потенціал розвитку сценарії розвитку галузі поводження з твердими побутовими відходами. Підсумковий звіт. м. Київ. С. 114.
8. Хоменко І. О., Бабаченко Л. В., Падій Я. В. Проблеми та напрями переробки твердих побутових відходів в Україні. Мукачівський державний університет. *Економіка і суспільство*. Випуск # 12 / 2017. С. 454–458.
9. Гапоненко Г. М., Хоменко І. О. Проблеми утилізації сміття в Україні. «Юність науки – 2017: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства»: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів, 26–27 квітня 2017 р.): ЧНТУ. Чернігів: Черніг. нац. технол. ун-т, 2017. С. 17–18.

REFERENCES

1. Dovha T. M. Osnovni tendentsii ta zakonomirnosti utvorennia i pererobky tverdykh pobutovykh vidkhodiv v Ukraini. *Elektronne naukove fakhove vydannia «Efektivna ekonomika» – Electronic scientific professional publication “effective economy”*. 2012. #10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1491> [in Ukrainian].
2. Ilchenko V. M., Makhitko V. S. (2015) Kompleksna pererobka ta utylizatsiia vidkhodiv yak osnova staloho ekonomichnoho rozvytku raionu . *Visnyk ZhDTU – Bulletin of ZhDTU*. 2 (72), 134–136. [in Ukrainian].
3. Pererobka plastykovykh vidkhodiv – nadprybutkova ideia. URL: <http://homebiznes.in.ua/biznes-na-pererobtsi-plastykovykh-vidhodivnadprybutkova-ideya/> [in Ukrainian].

4. Pro vidkhody: Zakon Ukrainy vid 05.06.1998 # 2530-VIII. (1998) *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Supreme Council of Ukraine*. N 36–37, st. 242. [in Ukrainian]
5. Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha: Zakon Ukrainy vid 25.06.1991 # 1268-KhII. (1991) *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Supreme Council of Ukraine*. # 41. st. 546. [in Ukrainian]
6. Romaniv M. V. (2012) Problemy utylizatsii smittia v Ukraini. III Mizhnarodna naukova internet-konferentsiia «Innovatsii ta tradytsii v suchasni naukovi dumtsi» Sektsiia: Sotsium. Nauka. Kultura, Ekolohiia. URL: <http://intkonf.org/romaniv-mv-problema-utilizatsiyi-smittya-v-ukrayini> [in Ukrainian]
7. Tverdi pobutovi vidkhody v Ukraini: Potentsial rozvytku stsenarii rozvytku haluzi povodzhennia z tverdymy pobutovymy vidkhodamy. Pidsumkovyi zvit. m. Kyiv [in Ukrainian]
8. Khomenko I.O., Babachenko L.V., Padii Ya.V. (2017) Problemy ta napriamy pererobky tverdykh pobutovykh vidkhodiv v Ukraini. Mukachivskyi derzhavnyi universytet. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and Society*. Vol. 12/2017, 454–458. [in Ukrainian]
9. Haponenko H. M., Khomenko I.O. (2017) Problemy utylizatsii smittia v Ukraini. «Yunist nauky – 2017: sotsialno-ekonomichni ta humanitarni aspekty rozvytku suspilstva»: zbirnyk tez Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii studentiv, aspirantiv i molodykh vchenykh (m. Chernihiv, 26–27 kvitnia 2017 r.) - “Youth of science – 2017: socio-economic and humanitarian aspects of society development”: collection of abstracts of the International scientific and practical conference of students, postgraduates and young scientists. ChNTU. Chernihiv: Chernih. nats. tekhnol. un-t., pp. 17–18. [in Ukrainian]

САВЧУК О. О.

кандидат юридических наук, ассистент кафедры экологического права
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

БОЙКО О. О.

студентка Института подготовки кадров для органов юстиции Украины
Национального университета имени Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ И УТИЛИЗАЦИИ ПЛАСТИКОВЫХ ОТХОДОВ В УКРАИНЕ

В статье проанализированы вопросы обращения с твердыми бытовыми отходами. Исследована проблематика ограничения использования такого вида отходов как пластиковые отходы, с целью сохранения надлежащего состояния окружающей природной среды. Особое внимание уделено необходимости законодательного урегулирования порядка переработки твердых бытовых продуктов и созданию надлежащей инфраструктуры для утилизации ТБО.

Ключевые слова: окружающая естественная среда, твердые бытовые отходы, утилизация и переработка отходов, полимерные отходы, одноразовые пластиковые предметы.

SAVCHUK O. O.

PhD, Assistant of the Department of Environmental Law of Yaroslav Mudryi National Law University

BOIKO O. O.

Student of the Institute of Personnel Training for the bodies of justice of Ukraine of Yaroslav Mudryi National Law University

PROBLEMS OF USING AND RECYCLING OF PLASTIC WASTE IN UKRAINE

Problem setting. An important place among the urgent environmental problems of modern society is the disposal and utilization of waste, whose quantity is constantly increasing under the influence of a large number of factors. Currently, in Ukraine, to solve this problem, the technology of disposal of waste at landfills, which contain solid household waste, which is harmful to the environment, is used predominantly.

Target of research. A general study of the problems of the use and recycling of certain types of waste.

Analysis of resent researches and publications. The theoretical basis for conducting the research was the work of scientists in the field of economic sciences, ecology and law Fedorova Y.I., Chuprina M.O., Romanov M.V., Ilchenko V.M., Makhitko V. S. and others studied the issue of processing and utilization of waste. The problem of the impact of solid waste products on the environment is often investigated by scientists, among them: Khomenko I.O., Babachenko L.V., Padyi Y.V.

Article's main body. The article deals with the issue of handling solid household waste. The problem of limiting the use of such a type of solid waste as a plastic waste, in order to maintain the proper state of the environment is investigated. Particular attention is paid to the need for legislative regulation of the processing of solid household products and the establishment of proper infrastructure for the disposal of solid waste.

Conclusions and prospects for the development. There is an urgent need for legislative regulation and limitation of the use of plastic products, the establishment of certain sanctions for violation of the order of recycling and the use of polymer waste.

Keywords: environment, solid household waste, waste recycling, polymer waste, disposable plastic items.